

વર્ષ : ૧ અંક : ૨ એપ્રિલ-જુન, ૨૦૧૧

લોક વાચા

નાગરિકોના વિકાસલક્ષી પ્રયાસોને ઉજાગર કરતી ત્રિમાસિક પત્રિકા

સંપાદકીય

લોકોના સશક્તિકરણને મજબૂત કરવા માટે નાગરિકોની સામેલગીરીનું મહત્વ

નાગરિકો અને નાગરિક સમાજનાં સંગઠનો સીધી કે આડકતરી રીતે ઉત્તરદાયિત્વ ઊભું કરવા માટે સામેલ થાય છે. કોઈ પણ સામેલગીરીનું એક અગત્યનું તત્ત્વ છે એ છે કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય અને તે વાપરી શકાય તે સ્વરૂપમાં પ્રાપ્ત થાય. જ્ઞાનનો અભાવ ગરીબી અને વંચિતતા ચાલુ રહેવા પાછળનું એક અગત્યનું કારણ છે. જ્ઞાન તેથી પરિવર્તન લાવનારી શક્તિ છે. તે લોકોને ગરીબી સામે લડવાની તાકાત આપે છે, તેમના અધિકારોને ઓળખે છે, અધિકારોના ભંગને પિછાણવાની શક્તિ આપે છે, સામાજિક સલામતી માટે સુસજ્જ બનાવે છે, બજારમાં ભાગીદાર થવા અને તેના લાભ મેળવવા માટે સુસજ્જ બનાવે છે વગેરે. અર્થપૂર્ણ સામેલગીરી માટે દુનિયાભરમાં માહિતી ચાવીરૂપ બને તે માટે આંદોલન ચાલી રહ્યું છે. સુશાસનમાં સહભાગિતા, પારદર્શિતા, ઉત્તરદાયિત્વ, અસરકારકતા ખૂબ જ અગત્યનાં પાસાં છે. આ અંકમાં નાગરિકોની સામેલગીરી વિશે વિસ્તૃત માહિતી આપવામાં આવેલ છે. સાથે સાથે નાગરિક નેતાઓ દ્વારા તેમના ગામમાં પ્રાથમિક સુવિધાઓ મેળવવા માટે ભજવેલી ભૂમિકા વિશે પણ જાણકારી આપવામાં આવેલી છે. તે અન્ય નાગરિકો નેતાઓ માટે પ્રેરણારૂપ બની રહે તેમ છે. આપ સૌ જાગૃત નાગરિકો તરફથી આપના પ્રતિભાવો સતત મળતાં રહે છે, જે અમારો ઉત્સાહ વધારે છે. આપ સૌ વાચકો 'લોક વાચા'ને ધ્યાનથી વાંચો છો અને તેમાં આપેલી માહિતીનો ઉપયોગ આપના ગામના વિકાસ માટે કરો છો, જે આપણા બધા માટે આનંદની વાત છે. આવો, આપણે બધા સાથે મળીને સુશાસન વ્યવસ્થાને મજબૂત બનાવીએ.

વિકાસ શિક્ષણ સંગઠન

અનુક્રમ

સંપાદકીય	૧
વિકાસલક્ષી જાણકારી	
• નાગરિકોની સામેલગીરી એટલે શું?	૨
• નવી બીપીએલ યાદી અંગેની બાબતો	૫
નાગરિકોની સામેલગીરી	
• નાગરિક નેતાની દરમિયાનગીરી દ્વારા આવાસ યોજનાના બાકીના હપ્તા મળ્યા	૭
• દંત્રાલ ગ્રામ પંચાયતના નાગરિક નેતાઓની ગ્રામ સભામાં અસરકારક ભૂમિકા	૮
• શાળા પ્રવેશોત્સવ કાર્યક્રમમાં નાગરિક નેતાનું થયેલું સન્માન	૯
સમાચાર દર્પણ	૧૦
યોજનાકીય માહિતી	૧૧
આપના પ્રતિભાવો	૧૨

સંપાદક ટીમ

ઈસુદાસ વાઘેલા, નેહા પંડ્યા, રોશન ગભણે, જ્યોતિ મુંદરી, એલિસ મોરિસ

ફક્ત અંગત વિતરણ અને શૈક્ષણિક હેતુથી પ્રકાશિત

નાગરિકોની સામેલગીરી એટલે શું?

લોકોના સશક્તિકરણને મજબૂત કરવા માટે નાગરિકોની સામેલગીરીને મહત્વની ગણવામાં આવે છે. તાજેતરમાં નાગરિકો દ્વારા તમામ પ્રકારનાં સ્વૈચ્છિક અને સામૂહિક કાર્યો થાય તેની સંભાવના ઉપર ખૂબ જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવી રહ્યું છે. તેને એક પ્રક્રિયા તરીકે જોવામાં આવે છે કે જે નાગરિકોને કે તેમના વિશ્વાસુ પ્રતિનિધિઓને સંગઠિત કરે છે કે જેથી તેઓ જાહેર બાબતો ઉપર પ્રભાવ પાડી શકે. તે વિશે આપ-લે કરી શકે અને તેના ઉપર નિયંત્રણ ધરાવી શકે. નાગરિકોની સામેલગીરી એ કોઈ ઘટના નથી, પણ એક પ્રક્રિયા છે કે જેમાં નાગરિકો તેમના જીવનને અસર કરતી આર્થિક, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને રાજકીય પ્રક્રિયાઓમાં ગાઢ રીતે સામેલ થાય છે, એમ 'માનવ વિકાસ અહેવાલ-૧૯૯૩'માં જણાવવામાં આવ્યું છે.

નાગરિકોની સામેલગીરીને એક સતત ચાલતી પ્રક્રિયા સમજવામાં આવે છે. તેમાં લોકો તરફ માહિતીનો પ્રવાહ વહે છે તો સહભાગી આકારણી, સહયોગ અને સંવાદના સ્વરૂપમાં અનેક હિતધારકો વિચાર-વિમર્શ પણ કરે છે. એમાં સુલભકર્તા અને હિતધારકો વચ્ચે સંયુક્ત કાર્ય થાય છે તથા સહિયારી નિર્ણય પ્રક્રિયા થાય છે. વળી, તે એક અધિકારિતા છે કે જેમાં નિર્ણય કરનારી સત્તા અને સંસાધનો વપરાશકાર જૂથો સ્વરૂપનાં નાગરિક સંગઠનોને તબદીલ કરવામાં આવે છે. નાગરિકોની સામેલગીરી એ સહભાગિતાથી કંઈક જુદી બાબત છે. નાગરિક સામેલગીરી માટેની કોઈ રૂપરેખા તૈયાર નથી કારણ કે તે જુદા સંદર્ભમાં જુદી ભૂમિકા ભજવે છે. વિભિન્ન હેતુઓ માટે વિભિન્ન પ્રયાસો કરવામાં આવે છે.

નાગરિક સામેલગીરી માટેના રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાના પ્રયાસોમાં નાગરિકોની દેખરેખ, સમાવેશી વિકાસનું આયોજન, નાગરિકો સાથે પરામર્શ, ક્ષમતાવર્ધન અને માહિતીની આપલે માટેનું તંત્ર ઊભું કરવાનો સમાવેશ થાય છે. રાજ્યની સંસ્થાઓમાં ઉત્તરદાયિત્વ અને પારદર્શિતા ઊભાં કરવા માટે નાગરિકોની દેખરેખ ઊભી થાય એ નાગરિકોની સામેલગીરીનો એક ભાગ છે. 'પબ્લિક અફેર્સ સેન્ટર' દ્વારા પાયાની સેવાઓ ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે રિપોર્ટ કાર્ડની પદ્ધતિ અપનાવાઈ, કિસાન-મજદૂર શક્તિ સંગઠન દ્વારા જનસુનાવણીઓ હાથ ધરાઈ, કેરળમાં નાગરિકો દ્વારા સામાજિક અન્વેષણ કરાયું અને બેંગલોરમાં 'પ્રૂફ' દ્વારા વિકાસલક્ષી કામો ઉપર સીધી દેખરેખ રખાઈ વગેરે નાગરિકોની દેખરેખ વિશેનાં

કેટલાંક ઉદાહરણો છે.

વિકાસલક્ષી પરિયોજનાઓનાં આયોજન અને અમલમાં લાભાર્થીઓની સામેલગીરી હોય તો સમાવેશી વિકાસ આગળ ધપે છે. નીતિ-નિર્ધારણમાં નાગરિકો માહિતીપ્રદ ભૂમિકા ભજવે તે માટે ક્ષમતા નિર્માણ થાય અને રાજકીય સ્થાન ઊભું થાય તે નાગરિકોની સામેલગીરીનું એક સ્વરૂપ છે. સરકારી નીતિઓ અને યોજનાઓ વિશે નાગરિક જૂથોને તાલીમ આપવાની જરૂર છે. ઉપરાંત, વિકાસલક્ષી કામો ઉપર દેખરેખ રાખવા, બજેટને સમજવા અને નાણાં સંચાલન માટે પણ તેમને તાલીમ આપવાની જરૂર છે.

કોઈ પણ સામેલગીરીનું એક અગત્યનું તત્ત્વ એ છે કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય અને તે વાપરી શકાય તે સ્વરૂપમાં પ્રાપ્ત થાય. વિશ્વ બેંકના 'વિશ્વ વિકાસ અહેવાલ-૧૯૯૮' મુજબ જ્ઞાનનો અભાવ ગરીબી અને વંચિતતા ચાલુ રહેવા પાછળનું એક અગત્યનું કારણ છે. જ્ઞાન તેથી પરિવર્તન લાવનારી એક શક્તિ છે. તે લોકોને ગરીબી સામે લડવાની તાકાત આપે છે, તેમના અધિકારોને ઓળખે છે, અધિકારોના ભંગને ઓળખવાની શક્તિ આપે છે, સામાજિક સલામતી માટે સુસજ્જ બનાવે છે, બજારમાં ભાગીદાર થવા અને તેના લાભ મેળવવા માટે સુસજ્જ બનાવે છે વગેરે.

અર્થપૂર્ણ સામેલગીરી માટે દુનિયાભરમાં માહિતી ચાવીરૂપ બને તે માટે આંદોલન ચાલી રહ્યું છે. દુનિયાભરમાં જુદી જુદી શ્રેણીઓના લોકો અને સંસ્થાઓ દ્વારા ચાલે છે. ભારતમાં માહિતી અધિકાર ધારો વિકાસલક્ષી યોજનાઓ, બજેટ અને તેમના ઉપયોગ વિશેની માહિતી માટે માગણી કરવાનું કાનૂની તંત્ર પૂરું પાડે છે. તેનાથી લોકોને જાહેર રેકર્ડ તપાસવાની, પ્રગતિ પર દેખરેખ રાખવાની, લીકેજ તપાસવાની અને પહોંચ પ્રાપ્ત કરવાની સત્તા મળે છે.

નાગરિકોની સામેલગીરીનું મહત્ત્વ

સરકાર એટલે રાજ્ય. તેની પાસે સમગ્ર સમુદાય વતી નિર્ણયો લેવાની સત્તા છે. શાસનનો અર્થ નિર્ણય પ્રક્રિયા છે અને નિર્ણયોનો અમલ કરવા માટેની પ્રક્રિયા છે. શાસનમાં વિવિધ કર્તાઓ દ્વારા લેવાતા નિર્ણયોનો સમાવેશ થાય છે અને તેમાં સરકાર એક ભાગ છે. દા. ત. શહેરી વિસ્તારોમાં સ્થાનિક સંસ્થા, બિન-સરકારી સંગઠનો, સમુદાય-આધારિત સંગઠનો, નાનાં સાહસો, રાજકીય પક્ષો, નાણાં સંસ્થાઓ, જ્ઞાતિ-આધારિત મંડળો, ધાર્મિક મંડળો,

નાગરિકોનાં મંડળો અને તેમાંય ખાસ કરીને છેવાડાનાં જૂથોનાં મંડળો વગેરે તમામનો તેમાં સમાવેશ થાય. શાસન એ નિર્ણય પ્રક્રિયા છે તેથી સામેલ તમામ ઔપચારિક અને અનૌપચારિક કર્તાઓ ઉપર તેમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું મહત્વનું છે. વળી, તેમાં માળખાં પણ મહત્વનાં છે કે જે સામૂહિક નિર્ણય પ્રક્રિયા અને અમલ માટે સ્થાપવામાં આવ્યાં છે.

શાસનની પ્રક્રિયા તેથી કાનૂની છે અને તે બહુત્વવાદ, પ્રતિનિધિત્વ, નાગરિકોની નિર્ણય પ્રક્રિયામાં સામેલગીરી, પારદર્શિતા અને ઉત્તરદાયિત્વના લોકશાહી સિદ્ધાંતો ઉપર આધારિત છે. સારા શાસનનો અર્થ એ છે કે એ વિકેન્દ્રિત હોય, તમામ નાગરિકોની સહભાગિતા ઊભી થયેલી હોય અને તે પારદર્શી અને ઉત્તરદાયી હોય. નિર્ણય પ્રક્રિયામાં તમામ નાગરિક જૂથોના અવાજને સ્થાન હોય અને તેમની તેમાં સક્રિય સહભાગિતા હોય. લોકોનો અવાજ નાગરિકોની વચગાળાની પ્રતિનિધિરૂપ સંસ્થાઓ દ્વારા સાંભળવામાં આવે. જો કે, પ્રતિનિધિત્વવાળી લોકશાહીનો અર્થ આપોઆપ એવો નથી થતો કે તે સમાજના સૌથી અસહાય વર્ગોની ચિંતા કરે છે અને તે તેમને નિર્ણય પ્રક્રિયામાં સામેલ કરે છે. ઘણી વાર છેવાડે રહી ગયેલાં જૂથો શાસનમાં વિકાસલક્ષી આયોજનની પ્રક્રિયામાં બાકાત રહી જાય છે. તેથી યોજનામાં ગરીબોની જરૂરિયાતોનો સમાવેશ થતો નથી અને ગરીબી નિવારણ તથા સામાજિક-આર્થિક સમાનતાના હેતુઓ પાર પાડવામાં તે નિષ્ફળ જાય છે. આ સંદર્ભમાં સમાવેશી આયોજન વિશે કામ કરવાનું અગત્યનું થઈ જાય છે.

સારા શાસન માટે ઉત્તરદાયિત્વ એક અગત્યની જરૂરિયાત છે. માત્ર સરકારી સંસ્થાઓ જ નહિ પણ ખાનગી ક્ષેત્ર અને નાગરિક સમાજનાં સંગઠનો પણ લોકો અને તેમની સંસ્થાઓને ઉત્તરદાયી બનાવવાં જોઈએ. પ્રાપ્ય સંસાધનો કેવી રીતે વપરાય છે અને સમાજની તથા ખાસ કરીને અસહાય વર્ગોની જરૂરિયાતો સંતોષાય છે કે નહિ તે લોકો જાણે એ અગત્યનું છે. કોઈ પણ જાહેર સંસ્થાને ઉત્તરદાયી બનાવવા માટે માહિતી અનિવાર્ય છે. માહિતી સરળ સ્વરૂપમાં હોવી જોઈએ કે જેથી લોકો સમજી શકે અને તેના પર દેખરેખ રાખી શકે. જો કે, અનુભવ એમ દર્શાવે છે કે અમુક જૂથોને જ માહિતી મળે છે. તેને પરિણામે વિકૃતિઓ આવે છે, એટલે કે જેમની પાસે જરૂરી માહિતી હોય છે એ લાભ મેળવે છે અને જેમની પાસે ઓછો સંસ્થાકીય ટેકો હોય છે તેમને લાભ મળતો નથી.

આયોજન, અમલ અને બજેટની પ્રક્રિયામાં નાગરિક કાર્યનો અવકાશ ઊભો થવાથી છેવાડાનાં જૂથોનો સમાવેશ થાય છે, નાગરિકો અર્થપૂર્ણ રીતે ભાગીદાર થવા માટે સક્ષમ બને છે અને શાસનની પ્રક્રિયામાં પારદર્શિતા અને ઉત્તરદાયિત્વ ઊભાં થાય છે.

નાગરિકોની સામેલગીરીનું નિર્માણ

નાગરિકોની સામેલગીરીનાં અનેક સ્વરૂપો છે. સંદર્ભ અને હેતુઓને આધારે તેમની પસંદગી કરી શકાય. ગુજરાત અને રાજસ્થાનનાં નાના અને મધ્યમ નગરોમાં કામ કરવાના 'ઉન્નતિ'ના અનુભવને આધારે નાગરિકોની સામેલગીરીનાં સ્વરૂપો, તેમની પ્રક્રિયાઓની અને તેમની અસરોની ચર્ચા અહીં કરવામાં આવી છે.

પાયાની સેવાઓની સહભાગી દેખરેખ

પાણી પુરવઠો, રસ્તા, સફાઈ, કચરાનું એકત્રીકરણ અને રસ્તા પરની લાઈટો જેવી પાયાની સવલતો માટે નગરો અને શહેરોના નાગરિકો નગરપાલિકા ઉપર આધાર રાખે છે. નાગરિકોને આ પાયાની સેવાઓ પૂરી પાડવાની જવાબદારી શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓની છે. તેમના દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી આ સેવાઓ વિશે સામાન્ય રીતે અસંતોષની લાગણી પ્રવર્તે છે. ઘણી વાર ગરીબ વિસ્તારોમાં અને ઝૂંપડપટ્ટી વિસ્તારોમાં આ સેવાઓ પ્રાપ્ત થતી હોતી નથી.

આવા કિસ્સાઓમાં ગરીબોને કાં તો આ સેવાઓ વિના જ રહેવું પડે છે અથવા તેમને વધારે ખર્ચાળ એવી ખાનગી સેવાઓનાં વિકલ્પ ઉપર આધાર રાખવો પડે છે. આ પાયાની સેવાઓનાં આયોજન અને અમલમાં નાગરિકોનાં અનુભવો અને મંતવ્યોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવતાં નથી તેથી વપરાશકારનાં મંતવ્યોમાંથી જે પાયાના મુદ્દાઓ ઊભા થાય છે તેમના ઉપર ધ્યાન જતું નથી. વધારે સારી સેવાઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે નાગરિક સામેલગીરી માટે રિપોર્ટ કાર્ડનો વધારે ને વધારે ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. શાસનની સંસ્થાઓને જવાબદાર બનાવવા માટેના એક સાધન તરીકે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

લોક કેન્દ્રી આયોજન

આયોજનની પરંપરાગત પદ્ધતિ કેન્દ્રિત છે અને મોટે ભાગે તે ઉપરથી લાદવામાં આવતી હોય છે. સામાન્ય રીતે તેને નિષ્ણાતો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી તકનિકી ક્વાયત ગણવામાં આવતી હોય છે. આયોજન કોઈ એક ક્ષેત્ર અથવા કોઈક ઉદ્યોગમાં કેટલું રોકાણ થશે તેની પ્રાથમિકતાઓ દર્શાવે છે. તે જવાબદારી સોંપે છે. શહેરી આયોજન શહેરના વિસ્તારના આયોજન ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અને તેમાં જમીનના ઉપયોગનો સમાવેશ થાય છે. પ્રાદેશિક અને ગ્રામીણ આયોજન દ્વારા આર્થિક વૃદ્ધિ માટેના આયોજન ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. આયોજનમાં વિસ્તારના આયોજન, સામાજિક આયોજન અને આર્થિક આયોજનનો સમાવેશ થવો જોઈએ. આયોજન ગરીબોના અવાજને રજૂ કરવા માટેનો અવકાશ આપીને સામાજિક રીતે પરિવર્તનાત્મક પણ બની શકે. તેમાં વિકાસની પ્રક્રિયા સામેના

વાંધાઓ પણ હોઈ શકે, જાગૃતિની પ્રક્રિયા દ્વારા અને સભાનતા સર્જવાની પ્રક્રિયા દ્વારા ઉત્તરદાયિત્વ ઊભું કરવાની બાબતનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય. સહભાગી આયોજન એ વિકેન્દ્રિત આયોજન છે. તેમાં નીચેથી ઉપરનું આયોજન થાય છે અને વિવિધ હિતધારકો તેમાં સંમત થાય છે. તે હિતધારકો સાથેની ચર્ચા અને સંવાદ ઉપર આધારિત હોય છે. તેમાં નગર કે શહેર માટેનું ભાવિ દર્શન ઊભું કરવા ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે. તે લોકતાંત્રિક અને સમાવેશી છે અને તે સામાજિક આયોજન માટે રાજ્ય અને નાગરિક સમાજને નજીક લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. રાજ્ય અથવા સ્થાનિક શાસનની સંસ્થાને સુલભકર્તાની ભૂમિકા ભજવવા માટે પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે. સહભાગી આયોજન જે તે સ્થાનિક વિસ્તારનાં જ્ઞાન અને નિસ્બતોને ધ્યાનમાં લે છે. તે સમુદાયને કર્તા તરીકે જુએ છે અને તેઓ જ તેમના વિકાસને આકાર આપે છે.

સહભાગી આયોજન વિસ્તારલક્ષી, આર્થિક અને સામાજિક આયોજનનું સંકલન કરે છે. નગરના નકશાઓ અને માળખાગત સવલતોના નકશાઓ ભૌતિક પ્રાપ્યતા ઓળખી કાઢવામાં, જથ્થો નક્કી કરવામાં અથવા પૂરા પડાયેલા પાણીનું રાસાયણિક લક્ષણ નક્કી કરવામાં મદદરૂપ થાય છે. આ કાર્ય નિશ્ચિત જૂથ ચર્ચા, વોર્ડ સભાઓ અને હિતધારકો સાથેના વિચાર-વિમર્શ દ્વારા કરવામાં આવે છે. તેમાં સફાઈનાં નીચાં ધોરણો, લાંબા ગાળે થતું સમારકામ, અત્યંત ઊંચું ગળતર, પાણી અને ગટરની લાઈનો ભેગી થઈ જવી, રસ્તા પર લાઈટો થવી નહિ વગેરે જેવી સ્થાનિક સમસ્યાઓ ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવતી હોય છે.

માહિતીની આપ-લે

નાનાં અને મધ્યમ નગરોમાં વોર્ડ સમિતિઓ છે જ નહિ કે જે પાલિકા સાથે નાગરિકોને સંપર્ક ઊભો કરવા માટેનું માધ્યમ બને. નાગરિક સહયોગ કેન્દ્ર એક સંપર્ક કડી તરીકે અથવા બારી તરીકે કામ કરે કે જ્યાં નાગરિકો નિયમિત ધોરણે માહિતી મેળવી શકે. આ કેન્દ્ર વોર્ડ સ્તરે અને જૂથ સ્તરે ખાસ કરીને અનૌપચારિક વસાહતોમાં નિયમિતપણે બેઠકોનું આયોજન કરે કે જ્યાં ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ પણ હાજર હોય. તેને પરિણામે અસહાય જૂથોને ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ સમક્ષ પોતાની ચિંતાઓ અને જરૂરિયાતો રજૂ કરવાની તક મળે છે. આ પ્રયાસથી વિકાસની પ્રક્રિયામાં ઉત્તરદાયિત્વ ઊભું થઈ શકે છે.

જાહેર શિક્ષણ

નાગરિકો વચ્ચેના સંવાદ માટે અનૌપચારિક સ્થાનો ઊભાં કરવાની જરૂર છે. જાહેર શિક્ષણ અને જાગૃતિ નિર્માણની પ્રક્રિયા ચોપાનિયાં, પુસ્તિકાઓ, ચિત્ર સ્પર્ધા, શેરી નાટકો, કઠપૂતળી પ્રદર્શન અને અન્ય

શૈક્ષણિક સામગ્રીઓ તૈયાર કરીને તથા તેમનું વિતરણ કરીને આરંભવામાં આવી.

દરેક નગરમાં એક માસિક સમાચારપત્ર પ્રકાશિત કરી શકાય. નગર સ્તરે તે નાગરિક માટે માહિતી આપનારું સામયિક બને કે જેમાં સરકારની યોજનાઓ અને નીતિઓ, પાલિકાની યોજનાઓ, પાલિકાનું બજેટ વગેરે વિશેની માહિતી આપવામાં આવે અને તેમાંથી નાગરિકો પોતાની માંગ ઊભી કરે. સમાચારપત્રમાં એક ભાગ દસ્તાવેજ વિશે હોવો જોઈએ. તેમાં નગરમાં શું થઈ રહ્યું છે તેની વિગતો આપવામાં આવે.

બીજા એક વિભાગમાં નગરપાલિકા પોતે વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ વિશે જે આયોજન થયું હોય તેના વિશેની વિગતો આપે. જે વિષયો આવરી લેવામાં આવી શકે તે આ મુજબ છે: કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની નીતિઓ, શહેરી શાસન અંગેના રાજ્ય સરકારના ઠરાવો, શાસનના મુદ્દાઓ વિશે રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ થયેલા અભ્યાસોની લોકોને સમજાય તેવી ભાષામાં તૈયાર કરવામાં આવેલી નોંધો, જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી અંગેનાં શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણો, નાગરિકોના પ્રયાસો, નગરપાલિકાનું ઉત્તરદાયિત્વ, પાયાની સેવાઓ સુધારવા માટે થયેલાં નવતર પ્રયોગો અને શાસન વિશેનાં નાગરિકોનાં મંતવ્યો વગેરે.

નાગરિક નેતાઓનાં જૂથો અને ક્ષમતાવર્ધન

નાગરિક નેતાઓની ક્ષમતા વધે તે મહત્વની બાબત છે કે જેથી તેઓ સ્થાનિક શાસનને સમાજના છેવાડાના વર્ગોની જરૂરિયાતો પ્રત્યે ઉત્તરદાયી અને પ્રતિભાવાત્મક બનાવવામાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવી શકે. જ્યારે નાગરિકો માહિતીપ્રદ, સંગઠિત અને સક્રિય બને છે ત્યારે તેઓ શાસનની ગુણવત્તા ઉપર અસર ઊભી કરી શકે છે. તેમણે તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ વિશે જાણવું જોઈએ.

આ સંદર્ભમાં નાગરિક નેતાઓનું ક્ષમતાવર્ધન તાલીમ કાર્યક્રમો દ્વારા હાથ ધરી શકાય. નાગરિક નેતાઓએ સ્વાભાવિકપણે નેતાઓ છે પણ તેઓ વોર્ડના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ નથી. તેઓ વોર્ડના સ્વયંસેવકો છે કે જેઓ અસહાય નાગરિકોને મદદ કરવા માટે વધારે પ્રયાસો કરે છે. તેઓ લાભવંચિત જૂથોના પ્રશ્નોને ટેકો આપે છે અને પાલિકા ઉપર દબાણ લાવે છે. આ નાગરિક નેતાઓ મુખત્વે પાયાની સેવાઓ ઉપર દેખરેખ રાખવા-ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને વોર્ડ પ્રત્યે ઉત્તરદાયી બનાવવા અને તેમને નાગરિક સહયોગ કેન્દ્ર સાથે જોડવાની ભૂમિકા ભજવી શકે છે. તેઓ છેલ્લામાં છેલ્લી માહિતી પ્રાપ્ત કરીને વોર્ડ સ્તરે સૌને આપે છે અને પાલિકાના સત્તાવાળાઓ સુધી લોકોનો પ્રતિભાવ પહોંચાડે છે.

ઉપસંહાર

છેલ્લે, જો નવા ઊભા થયેલા અવકાશમાં પાયાનાં લોકતાંત્રિક મૂલ્યો હોય તો સમાજની મહિલાઓ સહિતના તમામ વર્ગો સામેલગીરી અને માલિકીની ભાવના ધરાવે. ગરીબોની સહભાગિતા તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિને કારણે મર્યાદિત બનવી જોઈએ નહીં. સમાજમાં પ્રવર્તતા

સામાજિક સંબંધો તેમની બાદબાકીને કાયમી બનાવે છે. તેને પરિણામે સક્ષમતાની કોઈ પણ પ્રક્રિયા અંતર્નિહિત રીતે રાજકીય છે અને તેને એ જ રીતે જોવી જોઈએ. નાગરિકોની સામેલગીરીને સમાવેશી વિકાસને પ્રભાવિત કરવા અને આકાર આપવા આમ આદમીનું સ્થાન ફરીથી પ્રાપ્ત કરવાની પ્રક્રિયા તરીકે જોવાની જરૂર છે.

નવી બીપીએલ યાદી અંગેની બાબતો

સરકાર દ્વારા પ્રત્યેક પંચવર્ષીય યોજનાની શરૂઆતમાં ગ્રામ વિકાસની યોજનાઓના લાભાર્થી નક્કી કરવા માટે આર્થિક-સામાજિક મોજણી કરવામાં આવે છે. મોજણીને આધારે બીપીએલ કુટુંબોની સંખ્યા નક્કી કરવામાં આવે છે. તેથી તેને બીપીએલ મોજણી કે બીપીએલ સેન્સસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

આ વર્ષે બીપીએલ મોજણી જુન-૨૦૧૧થી શરૂ થશે. આ માટે લોકોને જાગૃત કરીએ કે જેથી કોઈ ગરીબ બીપીએલ યાદીમાં રહી ના જાય. ઓગસ્ટ-૨૦૦૮માં ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા નિષ્ણાતોનું એક જૂથ બનાવ્યું હતું. તેણે ગરીબોની ઓળખ કરવા માટેની એક પદ્ધતિનું સૂચન કર્યું હતું. ડૉ. એન. સી. સક્સેના નિષ્ણાત જૂથના અધ્યક્ષ હતા. તેમણે તેનો અહેવાલ ૨૦૦૮માં રજૂ કર્યો હતો.

બીપીએલ અંગેનો પ્રાથમિક સર્વેનો હેતુ:

ગરીબી અને વંચિતતાનાં માપદંડોની સત્યતા તપાસવી.

પ્રાથમિક સર્વેની જરૂરિયાત:

- ૨૦૦૨માં થયેલ બીપીએલની મોજણીમાં ગંભીર ક્ષતિઓ હતી.
- એપીએલ કુટુંબોને બીપીએલ કેટગરીમાં સમાવવામાં આયા હતા, અને જે ખરેખર બીપીએલ હતા તેઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો.
- અગાઉ કરેલી ભૂલોનું પરિવર્તન ના થાય તે માટે નવી પદ્ધતિ વિકસાવવી જરૂરી હતી.
- બીપીએલ મોજણી કરતાં પહેલાં પદ્ધતિની પૂર્વ-તપાસણી અને અમલીકરણની પ્રક્રિયા.

બીપીએલ મોજણીનો પ્રાયોગિક સર્વે:

- પ્રથમ તબક્કો: સામાજિક-આર્થિક સર્વે માટે પ્રશ્નોત્તરીનો ઉપયોગ.
- બીજો તબક્કો: સહભાગી સામાજિક-આર્થિક સર્વે. સહભાગી ગ્રામીણ ચકાસણી (પીઆરએ)નો ઉપયોગ.
- પ્રાયોગિક સર્વે પસંદ કરાયેલાં ૨૫૪ ગામોમાં કરવામાં આવ્યો.
- રાજ્ય સરકારો સાથે પ્રાયોગિક સર્વેનાં પરિણામોની ચર્ચા કરવામાં આવી.

પ્રાયોગિક ધોરણે કરવામાં આવેલા બીપીએલ સર્વેનાં પરિણામો:

- આપોઆપ બાકાત રાખતા માપદંડો હેઠળ ૨૮ ટકા કુટુંબો બાકાત થઈ જાય છે.
- વંચિતતાનાં ૩ અથવા વધારે માપદંડો (એસ. સી. / એસ. ટી એ એક વંચિતતાનો માપદંડ ગણવામાં આવે છે)માં ૧૮ ટકા કુટુંબોને આવરી લેવાયાં છે.
- બે અથવા એનાથી વધારે વંચિતતાનાં માપદંડો (એસ. સી. / એસ. ટી. એ વંચિતતાનો એક માપદંડ ગણવામાં આવે છે)માં ૩૮ ટકા કુટુંબોને આવરી લે છે.

બીપીએલ મોજણી-૨૦૧૧ માટે સૂચિત કરેલ પદ્ધતિ:

- ગ્રામીણ કુટુંબોનું ત્રણ દરજ્જામાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે.
- પ્રથમ દરજ્જામાં એવાં કુટુંબો કે જેઓ બીપીએલમાં આવતાં નથી.
- બીજા દરજ્જામાં એવાં કુટુંબો આવે છે કે જેઓ ફરજિયાત બીપીએલમાં આવે છે.

- ત્રીજો દરજ્જામાં બાકી રહી ગયેલાં કુટુંબોને વંચિતતાના માપદંડની સંખ્યા પ્રમાણે ક્રમ આપવો.

સૂચિત આપોઆપ બાકાત રાખનાર માપદંડો:

- યંત્ર વડે ચાલતી બે/ત્રણ/ચાર પૈડાવાળી/માછલી પકડવા માટેની હોડી (કે જેને રજિસ્ટ્રેશનની જરૂર પડે છે)
- યાંત્રિક ત્રણ/ચાર પૈડાવાળું ખેતી માટેનું સાધન જેવાં કે ટ્રેક્ટર, હાર્વેસ્ટર વગેરે.
- કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ, રૂ. ૫૦,૦૦૦ની મર્યાદા અને વધારે.
- સરકારી કર્મચારીવાળા સભ્યોનું કુટુંબ.
- સરકાર સાથે રજિસ્ટર્ડ બિન-ખેતી સાહસવાળાં કુટુંબો
- ઘરમાં કોઈ પણ એક વ્યક્તિ જે મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦ કમાય છે.
- આવક વેરો અથવા વ્યવસાય વેરો ચૂકવનારા.
- એવાં કુટુંબો કે જેઓ પોતાના ઘરના ત્રણ અથવા વધારે ઓરડા ધરાવે છે અને બધા જ ઓરડા પાકી દિવાલો અને પાકી છત સાથે હોય.
- રેફ્રિજેટર ધરાવનારા પરિવારો.
- લેન્ડ-લાઈન ફોન ધરાવનારા પરિવારો.
- એવાં કુટુંબો જે ૨.૫ એકર જમીન ધરાવે છે અથવા વધારે સિંચાઈવાળી જમીન કે જેની સાથે ઓછામાં ઓછું એક સિંચાઈનું સાધન હોય જેવાં કે ડિઝલ/ઈલેક્ટ્રીક ઓપરેટેડ બોરવેલ/ટ્યુબવેલ.
- પાંચ એકર અથવા સિંચાઈયુક્ત વધારે જમીન કે બે અથવા વધારે પાક લેતા હોય.
- એવાં કુટુંબો જેમની પાસે ૭.૫ એકર અથવા વધારે જમીન હોય, ઓછામાં ઓછું સિંચાઈનું એક સાધન હોય જેમ કે ડિઝલ/ઈલેક્ટ્રીક ઓપરેટેડ બોરવેલ/ટ્યુબવેલ.

આપોઆપ સમાવેશ કરતા સૂચિત માપદંડો:

- રહેઠાણ ના હોય તેવાં કુટુંબો.
- ત્યક્તા (પતિ દ્વારા તરછોડાયેલ મહિલા)/દાન ઉપર જીવનારાઓ
  - સફાઈ કામદાર
  - આદિમ જૂથો
- કાયદાકીય રીતે મુક્ત કરાયેલા વેઠ મજૂરો.

વંચિતતાના માપદંડોના ઉપયોગ દ્વારા બાકી રહી ગયેલા કુટુંબોનું ક્રમાંકન:

- એવું કુટુંબ કે જેઓને એક જ ઓરડો છે, જેને કાચી દિવાલ અને કાચી છત છે.
- એવું કુટુંબ કે જેને કોઈ ૧૬થી ૫૭ વચ્ચેનું પુખ્ત સભ્ય નથી.
- મહિલા આધારિત કુટુંબ જેમાં ૧૬થી ૫૯ વર્ષનાં પુખ્ત પુરુષ સભ્ય ના હોય.
- એવાં કુટુંબ જે કોઈ પણ વિકલાંગ સભ્ય સાથેનું હોય અને શારિરીક રીતે સક્ષમનાં હોય તેવું પુખ્ત સભ્ય.
- એસ. સી. /એસ. ટી. કુટુંબો
- એવાં કુટુંબો જેમાં ૨૫ વર્ષથી વધારેનાં શિક્ષિત પુખ્ત વયની વ્યક્તિ ન હોય.
- ખેત મજૂરો કે જેઓ પોતાની મોટા ભાગની આવક મજૂરી કરીને મેળવે છે.

સૂચિત સમાવેશની અગત્યતા:

- એવાં કુટુંબો કે જેઓ ફરજિયાત સમાવેશ માટે યોગ્યતા ધરાવે છે. તેઓ અધિકતમ યોગ્યતા ધરાવે છે.

૨૦૧૧ના બીપીએલ મોજણી માટે સૂચિત પદ્ધતિ:

- મોજણી માટે જવાબ આપનાર આધારિત પ્રચારની પદ્ધતિ.
- યાદી બનાવનાર દરેક કુટુંબની મુલાકાત લેશે અને પ્રશ્નોત્તરીનો પ્રચાર કરશે.
- વ્યક્તિઓના જવાબો કોઈ પણ ચકાસણી વગર નોંધવામાં આવશે.
- જવાબ આપનાર પાસેથી સાબિતી માટે કોઈ પણ દસ્તાવેજ માંગી શકાશે નહિ.
- ગણતરી કર્યા પછી દરેક કુટુંબને પહોંચ આપવામાં આવશે.
- યાદી બનાવનારને લાગે કે માહિતી સાચી નથી, તો તે નોંધ કરે છે.
- ગ્રામ સભા દ્વારા માહિતીની ચકાસણી અને મંજૂરી આપવામાં આવે છે.
- આ પૂરેપૂરી પ્રક્રિયા ડિસેમ્બર-૨૦૧૧ સુધી પૂરી કરવામાં આવશે.

(સંદર્ભ: Rural,nic.in/bpl/2011)

નાગરિક નેતાની દરમ્યાનગીરી દ્વારા આવાસ યોજનાના બાકીના હપતા મળ્યા

ચૂનાભાઈ લુમ્બાભાઈ સોલંકી ક્ષેત્રીય પંચાયત વિકાસ સમિતિના પ્રમુખ છે અને છેલ્લાં ૬-૭ વર્ષથી તેઓ ગામડામાં બનાવેલી સમિતિઓમાં જોડાઈને ગામડાના છેવાડાનાં વ્યક્તિઓનાં કોઈ પણ પ્રશ્નો કે મુશ્કેલીઓ હોય તો તેમને મદદરૂપ થાય છે. દા.ત. મનરેગામાં મજૂરોએ કામ કર્યા પછી મજૂરોને સમયસર પેમેન્ટ ન મળ્યું હોય તો, તેમણે તાલુકામાં આ કામના લાગતાવળગતા અધિકારીઓને મળીને રોડના કામનું ચુકવણું પણ અપાવ્યું છે.

‘ઉન્નતિ’ દ્વારા ઊંડાણનાં ગામડાંઓમાં સમિતિઓ બનાવીને નાગરિક નેતાઓને તાલીમ આપવામાં આવે છે. આ તાલીમોમાં હાજર રહી તેઓ કાયદાની જાણકારી મેળવે છે. ‘લોક વાચા’ પત્રિકામાંથી દર મહિને જુદા જુદા પ્રકારની યોજનાકીય, માહિતી જેવી કે સ્ત્રીઓના હકો, મનરેગા, ઈન્દિરા આવાસ, સરદાર આવાસ, સસ્તા અનાજની દુકાન, પ્રાથમિક શાળામાં બાળકોના શિક્ષણના હકો વગેરેની માહિતી મેળવીને તેમણે ગામના ગરીબ પરિવારોના કુટુંબોની સમસ્યાઓ હલ કરી છે.

ચૂનાભાઈએ સેબલિયા ગામમાં ૨૦૦૯થી ૨૦૧૦માં ૧૦ લાભાર્થીઓને ઈન્દિરા આવાસના રૂ. ૧૦,૦૦૦ તથા રૂ. ૮૫૦૦ના છેલ્લા હપતા મેળવી આપ્યા. તેમનાં ઘરો સંપૂર્ણ તૈયાર કર્યા પછી તમામ દસ્તાવેજ આપવા છતાં ૭-૮ મહિના થવા છતાં તેમને છેલ્લા હપતા ન મળવાથી ફાંગણ કેહરા ગમાર તાલુકામાં પોતાના છેલ્લા હપતા માટે ગામ સેવકને મળ્યા હતા. ગ્રામ સેવકે કહ્યું કે તમારો ચેક દેના બેંકમાં મોકલી આપ્યો છે.

પછી ફાંગણભાઈ દસ વાર બેંકમાં મેનેજરને મળ્યા. મેનેજરે કહ્યું કે તમારા પૈસા તમે ઊપાડી લીધા છે છતાં તમે બીજી વાર પૈસા કેમ લેવા આવ્યા છો? તેમ કહેતાં ફાંગણભાઈ ગામમાં આવીને ચૂનાભાઈને મળ્યા. ચૂનાભાઈએ આ લાભાર્થી સાથે તાલુકામાં નાયબ ટીડીઓ સાથે મુલાકાત કરી. નાયબ ટીડીઓએ કહ્યું કે ચેક બેંકમાં મોકલી આપેલો છે. તેમ કહીને તે લાભાર્થીનો ખાતા નંબર લખીને ચિઠ્ઠી કરી આપી. ચિઠ્ઠી લઈને બેંકમાં મેનેજરને મળીને કહ્યું કે કોમ્પ્યુટરમાં આ ખાતા નંબર પર અમને બેલેન્સ બતાવો. છતાં બેલેન્સ ન બતાવતાં તેઓ તેમની સામે થઈ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે તમે તમારા પૈસા લઈ ગયા છો અને ડબલ વખત કેમ પૈસા માગો છો.

ત્યાર પછી તેઓ મેનેજરને મળવા તેમની ચેમ્બરમાં ગયા તો મેનેજર તેમની ચેમ્બરમાંથી નીકળીને જતા રહ્યા. ફરીથી તેઓ તાલુકા પંચાયતમાં નાયબ ટીડીઓને મળ્યા. તેમણે ફરી વાર બેંકમાં જવા કહ્યું. બેંકમાં જઈને મેનેજરને પૂછ્યું કે અમારા પૈસા કોણ ઉપાડી ગયું છે, તે ચેકમાં કોની સહી છે, તે અમને બતાવો. મેનેજરે કહ્યું કે બે વાર પૈસા લેવા આવ્યા છો. આ સાંભળી અરજદાર ફાંગણભાઈ બેંકમાં જ રડી પડ્યા હતા. રડતાં રડતાં ફાંગણભાઈએ પોતાના છોકરાના સોગંધ ખાઈને કહ્યું હતું કે મેં મારા ખાતામાંથી પૈસા નથી લીધા. તેમ છતાં મેનેજર આ વ્યક્તિની વાત બિલકુલ માનવા તૈયાર ન હતા. ત્યાર પછી ચૂનાભાઈએ કહ્યું કે તો અમારો ચેક બતાવો.

મેનેજરે ચેક બતાવ્યો તો તે પૈસા ઉપાડનાર વ્યક્તિ પોતાના ગામનો જ નીકળ્યો અને ચેકમાં સાક્ષીરૂપે સહી કરનાર વ્યક્તિ ગણવા ગામનો બીજો વ્યક્તિ નીકળતાં મેનેજર સાહેબને ચૂનાભાઈએ કહ્યું કે આ વિશે તમારા પર આગળ કાર્યવાહી કરવામાં આવશે. પછી મેનેજરે આ લાભાર્થીને પોતે સાત દિવસમાં પેમેન્ટ ચૂકવી આપવાનું સ્વીકાર્યું હતું. સાથે સાથે જે બીજા નવ લાભાર્થીઓનાં નાણાં પણ ગુમ થયાં હતાં તે અંગે પણ આગળ જાણ કરવામાં આવશે તેમ કહેતાં દેના બેંકના મેનેજરે કહ્યું કે આગળ જાણ કરશો નહીં અને તમારા પૈસા ૬થી ૭ દિવસમાં મળી જશે. આ જવાબદારી લેવડાવીને બાકીના નવ વ્યક્તિઓને પણ છેલ્લા હપતાનાં નાણાં અપાવ્યાં હતાં.

(થેપાભાઈ પરમાર, પોશીના)

દંત્રાલ ગ્રામ પંચાયતના નાગરિક નેતાઓની ગ્રામ સભામાં અસરકારક ભૂમિકા

સામાજિક ઓડિટ એ સામૂહિક રીતે માહિતીનું નિરીક્ષણ કરવા તથા સમજવા માટેનો માર્ગ છે. આ રીતે આ એક ઘટના નહીં પરંતુ પ્રક્રિયા છે. તે લોકોના વિભિન્ન વર્ગો વડે લાભદાયક સંધાન માટેની છૂટ આપે છે. સામાજિક ઓડિટ લોક ભાગીદારી અને જવાબદેહીમાં વધારો કરે છે. સામાજિક ઓડિટ એ માત્ર મૂળભૂત સેવાઓ તથા અધિકાર પ્રાપ્તિની અસરકારકતા સુધારવા માટેની પ્રક્રિયા નથી. એ લોકોને જાહેર કાર્યક્ષેત્રમાં સામેલ કરવા માટેના અવકાશમાં વધારો છે. તે નાગરિકોનું - ખાસ કરીને ગરીબો, લઘુમતીઓ, આદિ જાતિઓ તથા સ્ત્રીઓ જેવા હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલાઓનું સશક્તિકરણ કરે છે. સશક્તિકરણનું આવું જ એક ઉદાહરણ આદિવાસી વિસ્તારમાં આવેલ દંત્રાલ ગામે જોવા મળેલ છે.

દંત્રાલ ગામે ગ્રામ સભાની તા.૨૯-૪-૨૦૧૧ના રોજ રાખવામાં આવેલી હતી. પરંતુ આ દિવસે ખરેખરમાં ગ્રામ સભા થઈ જ ન હતી. 'ઉન્નતિ' તરફથી જે સભ્યો ગ્રામ સભામાં હાજર રહેવા ગયા હતા તેમના દ્વારા ગ્રામ સભા ન થઈ હોવાનું જાણ થતાં ગ્રામ સભા ફરી તા.૧-૬-૨૦૧૧ના રોજ રાખવામાં આવી હતી. વચ્ચેના આ સમયગાળા દરમિયાન નાગરિક નેતાઓની તાલીમ દરમિયાન મેળવેલી માહિતી અનુસાર આખા ગામમાં ફળિયે-ફળિયે ફરીને ચાલુ વર્ષમાં કરેલું કાર્ય અને MIS Data અનુસાર ચકાસણી માટે ગયા. ખરાઈ કરતાં કેટલીયે ગેરરીતિઓ નીકળી આવી હતી. કેટલાક પરિવારના નાગરિકો રસ્તાનાં ચાલતાં કામોમાં મજૂરી કરવા ગયા ન હતા અને તેમના નામે મસ્ટર રોલમાં પૈસા નોંધાયેલા હતા, કેટલાક પરિવારના મૃત લોકોનાં નામો નોંધાયેલાં હતાં, કેટલાક પરિવારોમાંથી લગ્ન કરીને સાસરીમાં બે-

ત્રણ વર્ષથી ચાલી ગયેલી છોકરીઓનાં નામો નોંધાયેલાં હતાં, તો કેટલાક લકવાગ્રસ્ત તથા બીમાર લોકો કે જેઓ હાલમાં ખાટલામાં જિંદગી વીતાવી રહ્યા છે તેવા લોકોનાં નામો તથા સમાજમાં જેઓ આગેવાન છે અને કોઈ દિવસ મજૂરીનું કામ મોભાને લઈને કરતા નથી તેવાઓનાં નામ પણ નોંધવામાં આવ્યાં હતાં. તેમ જ લાંબડિયા પાટિયાથી રાંટી આંબલી સુધી ડામર રસ્તાની બન્ને બાજુ માટી પૂરવાના કામમાં બે-ત્રણ માસથી મજૂરી ચૂકવાઈ નથી. ઉપરાંત, વાલ્મિકી વાસથી નદી કિનારાના માટી કામ તથા પથ્થરનાકામમાં પણ લોકોને મજૂરીના ચુકવણામાં વિલંબ થતાં તેના વિશે ફરિયાદો કરી હતી. ઘેરઘેર ફરીને તેમને જણાવ્યું કે ગ્રામ સભાના દિવસે સમસ્યાગ્રસ્ત તમામ નાગરિકો હાજર રહી પોતે મુદ્દા ઉઠાવે. દંત્રાલ ગામમાં આ પ્રચાર થતાં તેવા ૧૦થી ૧૨ નાગરિકોને તો પૈસા ગ્રામ સભા પહેલાં ચૂકવાઈ પણ ગયાં.

ગ્રામ સભાના દિવસે ૧૫ સ્ત્રીઓ અને ૮૦ની આસપાસ પુરુષો હાજર રહ્યા હતા. તેમાં મસ્ટર રોલની ખરાઈમાં જે નામો નીકળ્યાં તે તમામે ગ્રામ સભામાં હાજર રહીને પોત-પોતાની આપવીતી રજૂ કરતાં ગ્રામ સભામાં સોપો પડી ગયો હતો અને સરપંચ-તલાટી અવાક બની ગયા હતા. તેમાં નાગરિકોએ ઈન્દિરા આવાસ, સંડાસ, બાથરૂમ, ઘરો મંજૂર કરતાં પહેલાં દરેક લાભાર્થી પાસેથી પૈસા લે છે, તે તમામ મુદ્દાઓ રજૂ કર્યાં હતા.

ઈન્દિરા આવાસ યોજના અને સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા અભિયાનના કાર્યને પણ આ વખતની ગ્રામ સભામાં ધ્યાનમાં રાખવાની હતી. સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા અભિયાન વિષે ઘરદીઠ પૂછપરછ અને નિરીક્ષણ કરતાં જાણવા મળ્યું કે તાલુકામાંથી આપેલી યાદી મુજબ ૩૦૦ ઘરોમાં જાજરૂ બનાવવા માટે મંજૂર થયાં છે. તેમાંથી ૨૨૦ ઘરોમાં જ આ સુવિધા મળી છે, ૩૧ ઘરોમાં નથી મળી. પરંતુ આશ્ચર્યની વાત તો લોકોને ત્યાં લાગી કે આ ૩૧ કુટુંબોની ખબર પણ નથી અને તેમનાં જાજરૂ પૂર્ણ થયા વગર જ ચેક બનીને તેનું પેમેન્ટ થઈ ગયું અને તે પૈસા તેમના સુધી પહોંચ્યા જ નથી.

આ સમગ્ર માહિતી ગ્રામજનો સામે આવતાં ગામમાં હોબાળો મચી જાય છે. ગરીબ લોકોના નામે આવી રીતે પૈસા સરકાર આપી દે છે, પણ ખરા લોકો સુધી પહોંચતા જ નથી. ગામના જ નાગરિક નેતા છેનાભાઈ અને મીનાભાઈએ સાથે મળીને લોકોને તા.૧-૬-૨૦૧૧ના રોજ રાખેલી ગ્રામ સભામાં હાજર રહેવા જણાવ્યું. ગ્રામ સભાના દિવસે જ સવારથી તેમણે ગુજરાતીમાં મોટા અક્ષરોએ લોકો જોઈ

શકે તે રીતે નરેગાનો પ્રક્રમ ઊંટુદટ્ટ નામ પ્રમાણે લગાવ્યો અને સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા અભિયાનની માહિતી પણ પંચાયતની બહારની દિવાલ પર લગાડી. ગ્રામ સભામાં પહેલી વાર ૫૦થી ૧૦૦ જણ ભેગા થયા. એક અનોખું વાતાવરણ સર્જાઈ ગયું હતું. આ સમગ્ર રિપોર્ટ જિલ્લા કક્ષા સુધી નાગરિક નેતાઓની મહેનતથી પહોંચ્યો અને ગામ તથા તાલુકા કક્ષાના કર્મચારીઓ સામે પગલાં લેવામાં આવ્યાં.

અગાઉ દંત્રાલ પંચાયતમાં આવાસોના ચેકમાં લાભાર્થીઓ સરપંચ/ તલાટીની સહી કરી આપે તે માટે પાંચસો રૂપિયા તલાટીને આપતા હતા. પરંતુ દંત્રાલમાં નવા તલાટી આવ્યા છે જે દંત્રાલ ગામના જ છે. તેમણે લાભાર્થીઓને કહ્યું કે હું તો મારા ગામની સેવા કરવા માટે જ બેઠો છું. મારે ચેકમાં સહી કરી આપવાના કોઈ પણ લાભાર્થી પાસેથી પૈસા જોઈતા નથી. તેમ જણાવતાં લાભાર્થીઓમાં નવાઈની લાગણી પ્રસરી હતી. અને ગ્રામ સભાની અસર સમજાઈ હતી. હાલમાં પંચાયત વિકાસ સમિતિ પણ દેખરેખ રાખે છે.

આ સમગ્ર પ્રક્રિયા જો નાગરિક નેતાઓએ જાગૃત અને કાર્યશીલ બનીને ન કરી હોત તો પ્રજાને તેમ જ સરકારને સાચી હકીકતની ખબર જ ન પડી હોત. આજે ગરીબ પ્રજાના મતે એવું માનવામાં આવે છે કે સરકાર અમારો અવાજ સાંભળતી નથી, અભણ, નિરક્ષર, ગરીબ ગણીને અમારી વાતને દબાવી દેવામાં આવે છે, પરંતુ જ્યારે એક સાચા નાગરિક તરીકે આપણે હિંમત કરી આગળ વધીએ છીએ ત્યારે સરકારી તંત્રમાં આ જાગૃતિની સુવાસ એક અનોખા પ્રયત્ન રૂપે સાબિત થાય છે. સત્ય બહાર લાવવા નાગરિક નેતાનો આ પ્રયોગ ખૂબ જ સફળ થયો છે. આસપાસનાં ૫-૧૦ બીજાં ગામડાંઓમાં લોકોએ 'ઉન્નતિ'ને સંદેશો મોકલ્યો કે અમે પણ અમારા ગામમાં સામાજિક ઑડિટ કરવા માંગીએ છીએ, આપ જરૂરી ટેકો કરી આપશો.

(થેપાભાઈ પરમાર, પોશીના)

શાળા પ્રવેશોત્સવ કાર્યક્રમમાં નાગરિક નેતાનું થયેલું સન્માન

અમદાવાદ જિલ્લાના ધોળકા તાલુકામાં ત્રાંસદ ગામે જુન મહિનામાં શાળા પ્રવેશોત્સવ કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. આ કાર્યક્રમમાં ત્રાંસદ ગામના નાગરિક નેતા શ્રી દિલીપભાઈ ઠાકોરનું જિલ્લામાંથી આવેલા અધિકારીએ સેવાકીય પ્રવૃત્તિઓને ધ્યાનમાં રાખીને બહુમાન કર્યું હતું. દિલીપભાઈ ત્રાંસદ ગામના વતની છે, અને ગામ પાસે આવેલ કૈંડીલા ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીમાં નોકરી કરે છે. દિલીપભાઈ ઘણા સમયથી ઉન્નતિ વિકાસ શિક્ષણ સંસ્થા સાથે સક્રિય રીતે જોડાયેલા છે અને ગ્રામ વિકાસ સમિતિના સભ્ય પણ છે. દિલીપભાઈ પોતે એક મધ્યમ પરિવારના હોવાના કારણે કોઈ ગરીબ, નિરાધાર, વિધવા અને વૃદ્ધ

વ્યક્તિઓને સરકારી યોજનાઓના લાભ કેવી રીતે અપાવી શકાય તે માટે હંમેશાં પ્રયત્ન કરતા રહે છે. દિલીપભાઈએ ત્રાંસદ ગામના જરૂરિયાતમંદ પરિવાર માટે વિવિધ યોજનાઓના ફોર્મ લાવીને, તેની જરૂર માહિતી અને જરૂરી પુરાવા એકત્ર કરીને વિવિધ વિભાગોમાં ફોર્મ ભરીને મોકલી આપે છે અને આ રીતે લોકોને ઉપયોગી બને છે.

તા. ૧૮/૬/૧૯૧૧નારોજ ત્રાંસદ ગામમાં શાળા પ્રવેશોત્સવ યોજવામાં આવ્યો હતો. આ માટે ગ્રામ વિકાસ સમિતિના સભ્યોએ ગામમાં ફરીને બાળકોની યાદી બનાવી અને તે યાદી શાળામાં આપવામાં આવી. આ કામગીરીમાં આંગણવાડીનાં કાર્યકર બહેનોએ પણ સાથ-સહકાર આપેલો છે. શાળા પ્રવેશોત્સવમાં પ્રવેશ મેળવનારાં બાળકોને પ્રોત્સાહન મળે તે માટે દિલીપભાઈએ પોતાના તરફથી ૬૦ સ્લેટ આપી હતી. આ ઉમદા કાર્યને બિરદાવવાનો નિર્ણય શાળાના પરિવાર તરફથી કરવામાં આવ્યો અને તા. ૧૮/૬/૧૯૧૧ના રોજ શાળા પ્રવેશોત્સવ દરમ્યાન જિલ્લામાંથી આવેલા અધિકારી તરફથી સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. સાથે સાથે તેમની આ ઉત્તમ કામગીરીને બિરદાવવામાં આવી હતી. એકત્રિત થયેલા ગ્રામજનોને સંદેશ આપતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે, ગામના લોકો આવો સાથ-સહકાર આપે તો શાળામાં શિક્ષણની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે. છેલ્લે દિલીપભાઈએ ધોરણ ૩થી ૭માં પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીય નંબર લાવનાર બાળકોને નોટબૂકની ભેટ આપી હતી.

(જાસ્મીન પ્રજાપતિ, ધોળકા)

પ્રાથમિક સુવિધાઓની દેખરેખ અંગે નાગરિક નેતાઓના અભિમુખીકરણની તાલીમ શિબિર

સામાજિક ઉત્તરદાયિત્વને અસરકારક બનાવવા માટે તારીખ ૨૭-૩૦ મે, ૨૦૧૧ દરમ્યાન પ્રાથમિક સુવિધાઓની દેખરેખ અંગે નાગરિક નેતાઓના અભિમુખીકરણની એક દિવસની તાલીમ શિબિર ધોળકા, ખેડબ્રહ્મા અને ઈડર ખાતે યોજવામાં આવી હતી. આ તાલીમ શિબિરમાં કુલ ૮૦ નાગરિક નેતાઓ હાજર રહ્યા હતા. આ તાલીમ શિબિરના મુખ્ય હેતુઓ આ મુજબ હતા: પ્રાથમિક સુવિધાની જાણકારી પૂરી પાડવી, તે અંગેની સરકારની યોજનાઓ અને ઠરાવોની માહિતી આપવી, સહભાગી પદ્ધતિ વિકસાવવાની પ્રક્રિયા શરૂ કરવી, પાયાની સેવાઓની પહોંચ અને ગુણવત્તા ઉપર દેખરેખ રાખવા માટેનાં નિર્દેશકો નક્કી કરવા કે જેમાં ખાસ કરીને જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા, મધ્યાલ્ન ભોજન યોજના અને આંગણવાડી જેવી યોજનાઓ ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ તાલીમ શિબિરોમાં નાગરિક નેતાઓ દ્વારા અનુભવોની આપ-લે કરવામાં

આવી હતી. તેમાં આવાસ યોજનાઓ ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે નિર્દેશકો તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા, નક્કી કરેલા માપદંડો અનુસાર નાગરિક નેતાઓએ દેખરેખ રાખી હતી અને તેનાં હકારાત્મક પરિણામો મળ્યાં હતાં.

૪૯૩ ગ્રામ પંચાયતોની ગ્રામ સભાઓમાં મનરેગા હેઠળ સામાજિક અન્વેષણ

ગુજરાતમાં 'મનરેગા'નો અમલ યોગ્ય રીતે થાય તે માટે છેલ્લાં બે વર્ષથી ગુજરાત સરકારના ગ્રામ વિકાસ વિભાગ સાથે મળીને 'ઉન્નતિ' સંસ્થા કામ કરે છે. શાસનની સંસ્થાઓ અસરકારક રીતે સેવાઓ પૂરી પાડે તેવા ઉદ્દેશ સાથે કામ કરતી 'ઉન્નતિ' આ કાર્યમાં સામેલ થઈ છે. 'મનરેગા' હેઠળ ઓક્ટોબર-નવેમ્બરમાં અને એપ્રિલ-મેમાં એમ બે વખત સામાજિક અન્વેષણ ગુજરાતમાં હાથ ધરવામાં આવે છે. રાજ્યભરમાં બીજા દોરના સામાજિક અન્વેષણ માટે તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી. ૨૦મી એપ્રિલથી ૨૦ મે, ૨૦૧૧ દરમ્યાન ગુજરાતના ૨૬ જિલ્લાઓમાં ગ્રામ સભાઓનું આયોજન

કરાયું હતું. તેમાં 'ઉન્નતિ' દ્વારા ૪૯૩ ગ્રામ પંચાયતોની ગ્રામ સભામાં હાજરી અપાઈ હતી. તેમાં ૬૮ ગ્રામ પંચાયતોમાં ગ્રામ સભા યોજવામાં આવી ન હતી અને ગ્રામ સભા ફરી

બોલાવવામાં આવી હતી. ૨૯૬ ગ્રામ પંચાયતોમાં તાલુકા રિસોર્સ ગૃપના સભ્યો હાજર હતા અને ૩૯૬ ગ્રામ પંચાયતોમાં સામાજિક અન્વેષણનાં ફોર્મ ભરવામાં આવ્યાં હતાં. અત્યાર સુધીમાં ૩૫૭ ગ્રામ પંચાયતોમાં ખાસ મુદ્દાઓ નોંધવામાં આવ્યા છે. તેમાં કામની માગણી અને નોંધણી, વેતનની મોડી ચૂકવણી, ઓછું વેતન, જોબકાર્ડ અને પાસબુકમાં એન્ટ્રી ના હોવી, ટપાલ ખાતા અને બેંક સંબંધિત અનિયમિતતા, ભૂતિયા મજૂરો, મશિનનો ઉપયોગ, કામ સ્થળે સુવિધાઓ ના હોવી જેવાં મુદ્દાઓ ગ્રામ સભામાં ઉભરી આવ્યા હતા.

'ઉન્નતિ' અને 'સેપ્ટ' દ્વારા સામાજિક અન્વેષણ

તા.૧૮/૨૬-૪-૨૦૧૧ દરમ્યાન 'ઉન્નતિ' અને 'સેપ્ટ' દ્વારા મધ્ય પ્રદેશના ભોપાલ શહેરમાં BSUP અને JNNURM હેઠળ શહેરી ગરીબો માટે બાંધવામાં આવેલા આવાસનું સામાજિક અન્વેષણ કરવામાં આવ્યું હતું. સૌ પ્રથમ ભોપાલ શહેરના શબરીનગર અને મદ્રાસી કોલોનીમાં બનાવવામાં આવેલાં મકાનોની ગુણવત્તા તપાસવામાં આવી હતી. DPR (ડિસ્ટ્રિક્ટ પ્લાનિંગ રિપોર્ટ)માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે કે નહિ તેની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ બ્લોક પ્રમાણે લોકોને મળીને એક સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી અને તેને સામાજિક અન્વેષણની તાલીમ આપવામાં આવી હતી. લોકોની કઈ કઈ ફરિયાદો છે તે પણ નોંધવામાં આવી હતી. છેલ્લા બે દિવસ શબરીનગર અને મદ્રાસી કોલોનીમાં સામાજિક અન્વેષણ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં ભોપાલ મહાનગરના અધિકારીઓ હાજર રહ્યા હતા અને લોકો દ્વારા પૂછવામાં આવેલા

પ્રશ્નોના જવાબો આપ્યા હતા. આ પ્રક્રિયા દ્વારા લોકોમાં સંગઠન શક્તિ ઊભી થઈ છે અને નાગરિક કો પોતાના અધિકારો મેળવવા માટે જાગૃત બન્યા છે.

અંત્યોદય અન્ન યોજના

ગ્રામ અને શહેરી વિસ્તારોમાં ગરીબોમાં પણ ગરીબ કુટુંબોને અન્ન સુરક્ષા પૂરી પાડવા તથા ભારતને ભૂખમરામુક્ત જાહેર કરવા તથા જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થાને સુવ્યવસ્થિત કરવા ભારત સરકાર દ્વારા તા. ૨૫-૧૨-૨૦૦૦ના રોજ 'અંત્યોદય અન્ન યોજના' અમલમાં મૂકવામાં આવેલી છે.

સર્વોચ્ચ અદાલતનો આદેશ:

- (૧) રાજ્ય સરકારને એ નિર્દેશ કરવામાં આવે છે કે ૨૦૦૨ સુધી ગરીબી રેખાની નીચેવાળા પરિવારની ઓળખ કરીને તેવા કાર્ડ આપવા તથા દર મહિને દરેક પરિવારને ૩૫ કિ. ગ્રા. અનાજ આપવું.
- (૨) અંત્યોદય અન્ન યોજના અંતર્ગત લાભાર્થીઓની ઓળખ-પરખ તથા તેઓને કાર્ડ આપવાનું કામ તથા અનાજની વહેંચણી તા. ૧-૧-૨૦૦૨ સુધીમાં પૂર્ણ કરવી. તેમ જ આ યોજના અન્વયે કેટલાક લાભાર્થીઓ ગરીબીને કારણે અનાજનો જથ્થો ઉઠાવી શકે તેમ નથી તેવા કિસ્સામાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારે લાભાર્થીઓને વિનામૂલ્યે જથ્થો મળી રહે તે માટે યોગ્ય કરવું.

યોજના વિશે:

આ યોજના હેઠળ અત્યંત ગરીબ કુટુંબોને રાહત દરે અનાજ આપવામાં આવે છે.

લાભાર્થીની પસંદગીના માપદંડ:

કુટુંબના વડા કે જેઓ વિધવા હોય, કાયમી અશક્ત હોય તથા તમામ આદિમ જૂથો હેઠળનાં કુટુંબો હોય. જિલ્લા કલેક્ટરશ્રીઓએ ઉપરના માપદંડ લક્ષમાં લઈ તેમના જિલ્લા માટે ફાળવેલ અંત્યોદય લાભાર્થીઓની તાલુકાવાર/મ્યુ. વિસ્તારવાર ફાળવણી કરવાની રહેશે. સંબંધિત તમામ કલેક્ટરોએ આ યોજનાની પ્રક્રિયા અને કાર્યપદ્ધતિની લોકોને પૂરતી જાણકારી મળે તે માટે બહોળી પ્રસિદ્ધિ કરી લાભાર્થીઓની પસંદગી કરવાની રહેશે:

૧. ગ્રામ પંચાયતને ફાળવેલા લાભાર્થીઓના કુલ કુટુંબોની સંખ્યા લક્ષમાં લઈને લાભાર્થીઓની સંભવિત યાદી પ્રથમ તબક્કામાં તૈયાર કરવાની રહેશે.
૨. લાભાર્થીઓની પ્રાથમિક યાદીને વોર્ડ સ્તરે તેની સામેના વાંધાઓ/સૂચના માટે વ્યાપક જાહેરાત આપી પ્રસિદ્ધિ કરવાની રહેશે.

રેશન કાર્ડ આપવા અંગે:

અંત્યોદય લાભાર્થી કુટુંબોની પસંદગી થયા બાદ અધિકૃત સત્તાવાળાઓએ આવા કુટુંબોના કાર્ડ પર “અંત્યોદય રેશન કાર્ડ”નો સિક્કો મારવાનો રહેશે.

મળવાપાત્ર અનાજ:

અગાઉ કાર્ડ દીઠ ૨૦ કિલોગ્રામ ઘઉં કિલોના ૩. ૨ના ભાવથી તથા ૫ કિલોગ્રામ ચોખા ૩. ૩ના ભાવ પ્રમાણે એટલે કે ૨૫ કિલોગ્રામ અનાજ મળતું હતું. તેમાં હવે વધારો કરવામાં આવ્યો છે. નવા સરકારી ઠરાવ મુજબ હવે ૨૮ કિલોગ્રામ ઘઉં ૩. ૨ના ભાવથી અને ૭ કિલોગ્રામ ચોખા ૩. ૩ના ભાવ એટલે કે કુલ ૩૫ કિલોગ્રામ અનાજ મળવું જોઈએ.

યોજનાની ક્ષતિઓ:

આ યોજનાની ઘણાને પૂરતી જાણકારી નથી. અંત્યોદય યોજના હેઠળ લાભાર્થીઓની પસંદગી મોટે ભાગે ગ્રામ સભામાં થતી નથી. ખોટી માહિતીને લીધે કાળા બજાર થાય છે. સસ્તા અનાજની દુકાન ઘણી વાર મહિનામાં બે દિવસ જ ખૂલતી હોવાથી ઘણી વાર ગરીબ કુટુંબો ઉપાડ નથી કરી શકતા. આથી આ યોજનાના લાભાર્થીઓ પૂરતા પ્રમાણમાં મળ્યા નથી અથવા શોધાયા નથી.

તમે શું કરી શકો:

ગ્રામ સભામાં અતિ ગરીબ કુટુંબોની નોંધણીની પ્રક્રિયામાં મદદરૂપ બની શકો. પોતાનાં ફળિયા, આડોશ-પાડોશનાં કુટુંબોની સાચી વિગતો આપી ખરેખર જરૂરિયાતવાળા કુટુંબ સુધી લાભ પહોંચાડી શકો.

અન્નપૂર્ણા યોજના

સુપ્રિમ કોર્ટનો આદેશ:

અન્નપૂર્ણા યોજનાના તમામ લાભાર્થીઓની તા. ૧-૧-૦૨ સુધીમાં ઓળખ પૂરી કરવી અને અનાજ વિતરણ કરવું.

યોજના વિશે:

વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન યોજનાના લાભાર્થીઓને અન્નપૂર્ણા યોજના હેઠળ વિનામૂલ્યે અનાજ વિતરણ. આ યોજના હેઠળ કોઈ પણ ૬૫ વર્ષ અથવા વધુ વર્ષના નિરાધાર વૃદ્ધ કે જેમને અત્યાર સુધીમાં કોઈ પણ પેન્શનનો લાભ મળતો નથી અથવા મળ્યો નથી, તેમને દર મહિને ૧૦ કિલો અનાજ વિનામૂલ્યે આપવાની નીતિ ઘડેલી છે.

આ યોજના અંતર્ગત લાભાર્થીની પસંદગી દરેક ગામમાં ગ્રામ સભા મારફતે કરવાની હોવાથી મુખ્ય સચિવની કક્ષાએથી રાજ્યના સર્વે જિલ્લા કલેક્ટરોને લખાયેલ તા. ૪-૨-૦૪ના સંદર્ભિત પત્રથી જરૂરી માર્ગદર્શક સૂચનાઓ તથા જિલ્લાવાર લક્ષ્યાંક આપવામાં આવેલ છે.

અનાજ વિતરણ કરવા માટેની અંકિત નંબર સાથેની ખાસ કૂપનો પણ જિલ્લાઓને આપવામાં આવેલ છે. લક્ષ્યાંક મુજબ લાભાર્થીઓને ઓળખ કરવાની કામગીરી ત્વરિત ગતિએ થાય તે જરૂરી છે, જેથી આ યોજનાનો અમલ વેગવંતો બનાવી શકાય.

મળવાપાત્ર અનાજ:

દર મહિને મફત ૧૦ કિલોગ્રામ અનાજની કૂપન.

યોજનાની ક્ષતિ:

લાભાર્થીની ઓળખ યોગ્ય રીતે કરવામાં આવતી નથી. લાભાર્થીને સમયસર લાભ મળતો નથી.

તમે શું કરી શકો:

સરકારની આ યોજનાના અમલ માટે નિરાધાર અને વૃદ્ધ લોકોની યાદી બનાવી યાદી ગ્રામ પંચાયત, રેશનની દુકાન, મામલતદારને આપી શકો.

આપના પ્રતિભાવો

અગાઉની પંચાયતમાં હું સરપંચ તરીકે ચૂંટાયો હતો ત્યારે પંચાયતના વહીવટ અંગે ખાસ જાણકારી ન હતી. 'ઉન્નતિ' દ્વારા અમને પંચાયતમાં સરપંચ અને સભ્યોના હકો અને ફરજો વિશે તાલીમ આપવામાં આવી હતી તથા સાથે સાથે માસિક મીટિંગ પણ આયોજિત કરવામાં આવી હતી. તે સમયના માસિક પત્રિકા 'પંચાયત જગત'ના વાંચનથી માહિતી મળતી હતી. બાદમાં 'પંચાયત જગત'ના સ્થાને 'લોક વાચા' શરૂ કરવામાં આવી. તેમાં દરેક માસે અલગ અલગ વિષયો પર વિવિધ માહિતી આપવામાં આવે છે. તે અમને નિયમિત મળે છે. તે ખૂબ જ ઉપયોગી થાય છે. જેમ કે, અન્ન સુરક્ષામાં પીડીએસ વિશે સારી માહિતી મળી કે જેથી કેટલો પુરવઠો મળે છે તેનો ખ્યાલ આવ્યો અને લોકોને પણ માહિતી આપીએ છીએ.

સોલંકી સાયબાભાઈ જોગાભાઈ, માજી સરપંચ,
ગામ: મોટા સેબલીયા, તા. ખેડબ્રહ્મા, જિ. સાબરકાંઠા

.....
 “લોકશાહીમાં લોકો પ્રત્યેની શાસકોની જવાબદારી એ લોકશાહીનો પ્રાણ છે”
 .....

ઉન્નતિ
 વિકાસ શિક્ષણ સંગઠન

જી-૧, ૨૦૦, આઝાદ સોસાયટી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫.
 ફોન: ૦૭૯-૨૬૭૪૬૧૪૫, ૨૬૭૩૩૨૯૬ ફેક્સ: ૦૭૯-૨૬૭૪૩૭૫૨.
 ઈ-મેલ: alice@unnati.org વેબસાઈટ: www.unnati.org
 ક્ષેત્રીય કાર્યાલય: ૬૫૦, રાધાકૃષ્ણપુરમ, લહેરિયા રિસોર્ટની નજીક, પાલ-ચોપાસની બાય-પાસ લિંક રોડ, જોધપુર, રાજસ્થાન.
 ફોન: ૦૨૯૧-૩૨૦૪૬૧૮ ઈ-મેલ: jodhpur_unnati@unnati.org

ડિઝાઈન : રમેશ પટેલ, 'ઉન્નતિ'.
 મુદ્રણ: બંસીધર ઓફસેટ, અમદાવાદ. ફોન: ૯૮૨૫૩૫૩૯૬૭

આપ લોકશિક્ષણ કે તાલીમ માટે વિચારમાં પ્રકાશિત સામગ્રીનો સહર્ષ ઉપયોગ કરી શકો છો. ઉપયોગ કરનારને વિનંતી કે આ સ્રોતનો ઉલ્લેખ કરવાનું ના ભૂલે તથા પોતાના ઉપયોગથી અમને માહિતગાર કરે કે જેથી અમે પણ કંઈક શીખી શકીએ.